

EĞİTİMİN TOPLUMSAL TEMELLERİ

Doç. Dr. A. Kadir ASLAN *

ÖZET

Eğitim, toplumsal bir süreçtir. Eğitimin temel işlevi toplumsal yaşamın ürünü olan kültürü yeni kuşaklara aktarmaktır. Öyle ise, eğitim hem kökeni, hem de işlevi bakımından toplumsal bir olgudur. Eğitimin içeriğinin toplumdan topluma farklılık ve çeşitlilik göstermesi, her toplumun kendi coğrafyasında ürettiği sosyal, siyasal ve ekonomik değerlerinin yani kültürünün farklılığından ileri gelmektedir.

Eğitim, toplumsal bir kurum ve toplumda gerçekleşen bir süreç olduğuna göre, eğitimin toplumsal temellerini inceleyen bilim dalı, sosyolojinin bir alt dalı olan Eğitim Sosyolojisidir. Başka bir anlatımla, Eğitim Sosyolojisi, eğitim ile toplum ve toplumun diğer kurumları arasındaki işlevsel ilişkileri inceler.

Anahtar Kelimeler : Eğitim, Toplum, Toplumsal Yapı, Statü, Rol, Kültür

SOCIAL BASES OF THE EDUCATION

ABSTRACT

Education is a social process. The basic function of education is to transmit the culture which is the product of the social life. So, education is a social reality both with its base and with its function. The reason why education varies from society to society is that each society's products of social, political and economic values that make the culture differ. As for the education is a social institution and also a social process, Sociology of Education emerging from Sociology is also a social science studying on the social foundations of education. In other words, Sociology of Education studies on the relationship between education and society and its institutions.

Key Words: Education, society, social structure, status, role, culture.

Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü.

Eğitimin toplumsal temellerini açıklayabilmek için öncelikle toplumun bilimi olan Sosyoloji konusunda bazı temel kavramları irdelemek gerekir. Öyle ise, öncelikle Sosyoloji nedir sorusuna yanıt vererek başlamakta yarar vardır.

Sosyoloji, insanların birbiriyle ilişkilerinin bilimsel açıdan incelenmesidir (Fichter, 1994; 1). Sözcük olarak incelendiğinde ise, Sosyoloji sözcüğü "Socius" ve "logos" sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Latince kökenli olan bu sözcüklerden Socius: toplum, logos ise söz, bilgi demeti anlamına gelmektedir (Er, 2000, 58). Bu nedendir ki, çoğu Sosyal bilimci, bu bilim dalına "Toplumbilimi" de demektedir.

Sosyoloji, toplumda meydana gelen olayları konu edinir. Toplumsal olaylar ve olguları bilimsel yöntemlerle analiz eder. Yani toplumsal olay ve olguların bilimsel bir çerçevede incelenebilirliğinin benimsenmesiyle birlikte sosyoloji doğmuştur. Sosyolojinin isim babası Auguste Comte, fiziğin doğada araştırıp ortaya koyduğunu, sosyolojinin de toplumda araştırıp ortaya koymak zorunda olduğunu göstermeye çalışmıştır. (Sayın; 1993; 1-7) (Tolan; 1988; 192). Tıpkı fiziğin doğanın statik ve dinamik yönlerinin yasalarını ortaya koyması gibi, sosyolojinin de toplumun statik ve dinamik yönleri ile ilişkili yasaları ortaya koyması gerektiğini savunmuştur. Auguste Comte'dan bu yana yapılan tanımlarda ortak bir özellik gözlemek mümkündür. Ortaklaşa vurgulanan bu özelliğe göre; toplum, onu meydana getiren bireylerin dışında ve onlardan farklı bir bütünlüktür. A.Comte bu özelliği şöyle ifade etmektedir (Erdoğan, 1987;25-39):

"Toplum, tarihsel gelişim içinde kültürün ve uygarlığın somutlaştığı ve bu niteliği ile de bireylerden farklı gerçekliği olan önemli bir bütünlüktür" Sosyoloji biliminin geçmişi oldukça yakın bir zamana dayanır. 19. Yüzyıl sosyolojinin ortaya çıktığı bir dönemdir. Sosyoloji, Toplum yapısını ve insan ilişkilerini konu edinen, tarih, hukuk, antropoloji v.b. bilim dallarından daha farklı bir anlayışla insan ilişkilerini ve bu ilişkilerin sosyal boyutunu inceler. Başka bir anlatımla sosyoloji, karşılıklı ilişki ve ilişkiler ağının çözümlemesi ile ilgilenir.

SOSYAL ÇEVRE VE KARŞILIKLI İLİŞKİ

Canlı ve cansız arasındaki en önemli fark, birincisinin kendisini sürekli olarak yenilemesidir (Dewey, 1996,1). Canlı, yaşamını sürdürmek için çevresindeki güçleri ve olanakları kendi yararına değerlendirmeye çabalar (Okçabol,1996). Çabalar giderek yeni yaşam biçimlerini ve buna bağlı olarak bir bilgi ve deneyim birikimini oluşturur.

Bu anlamda yaşam, çevre ile etkileşim suretiyle yenileşme sürecidir. Toplumun varlığını sürdürebilmesi için, bireyler arasında bir karşılıklı ilişkinin zorunluluğu göz ardı edilemez bir olgudur. Bu ilişki toplumu oluşturan tüm bireylerin ortak ürünü, yani toplumsal bir değer olarak nitelendirilebilir. İnsan ilişkilerinin özünde toplumsallık vardır. Sosyal ya da toplumsal ilişki; birarada bulunan en az iki kişi arasında gerçekleşen ve bir etkileşim oluşturan, anlam ifade eden bir iletişimdir. Aynı toplumsal çevrede yaşayan insanların etkileşimlerini anlamlı kılan, onların ortak değer ve idealler etrafında karşılıklı ilişki içinde bulunmalarıdır.

Sosyal ilişkinin niteliği ya da içeriği çok çeşitlilikler göstermekle birlikte değer yargılarına göre anlam kazanırlar: Sosyal bir ortamda gerçekleşen ve kişiler arası iletişimden meydana gelen her ilişki, sosyal bir ilişkidir. Sosyal ilişkiler nicelik açısından incelendiğinde ise, bireyin birey ile, bireyin gruba, grubun toplumla v.b. kurduğu ilişkiler söz konusu olmaktadır. (Er,2000,59).

Karşılıklı ilişkiler sonucunda gerçekleşen her eylem, eğitsel bir nitelik taşır. Zira karşılıklı ilişki içinde bulunmak demek, aynı zamanda sosyal bir etkileşim içine girerek yaşantıları genişletmek ve geliştirmektir. İnsan, başka birinin ya da birilerinin düşündüğü ve duyduğu şeye katılınca, toplumsal etkileşim başlamış demektir. Görüldüğü gibi, toplum, insan doğa ve insan-insan etkileşimi doğrultusunda oluşan biçimlenen bir gerçektir. (Oskay,1990;31) Etkinlikleri gerek doğaya karşı olsun, gerekse başkaları ile iletişim şeklinde bulunan bir insan toplumsal bir çevreye sahip demektir. "Doğal ya da sosyal gereksinimlerini karşılamak amacıyla etkinliklerde bulunan, belli bir fiziksel ve

dolayısıyla sosyal çevrede yaşayan ve ortak bir kültürü hem oluşturan hem de paylaşan çok sayıda insanın oluşturduğu ilişkiler ağı" olarak tanımlanan toplumlar; varlıklarını sürdürebilmek için çeşitli toplumsal kurumlar oluştururlar. Buradan hareketle, toplum: "ortak amaçlar, duyuş ve düşüncülere sahip olan insanların bir organizasyonudur" diye tanımlanabilir. Öyle ise, sosyal çevrede olup bitenlerle toplumu oluşturan bireylerin doğrudan ya da dolaylı ilişkileri vardır. Örneğin, aynı toplumsal çevrede yaşayan bir insanın, kendisi ile bu çevreyi paylaşanlardan bağımsız eylem ya da düşünce oluşturması söz konusu olamaz. Çünkü bireyin sergileyeceği eylem ya da oluşturacağı düşünce sonuçta aynı toplumsal çevre içinde yaşayan ve kaçınılmaz bir iletişim ve etkileşim içinde bulunduğu kişilerin etkilenmesine neden olacaktır. Bu durum sosyal bir etkileşimin başlaması demektir. Yoksa, kendi işyerini kendi başına yöneten, kendi kendine ve sadece kendisi ile alış-veriş yapan bir tüccar düşünülemez gibi, bu kişinin sergileyeceği tüm eylemler sosyal bir etkileşim olmayacaktır. Sosyal bir etkileşim niteliği taşıyan, yani toplumdaki bireyler tarafından paylaşılan, benimsenen ya da başka bir biçimde yorumlanarak farklı bir anlam kazandırılan bir eylem, bir düşünce, bir deneyim toplumun kültürünü oluşturan bir öge olmaktadır. Bütün bu etkileşimlerin gerçekleştiği süreç kuşkusuz ne hayali bir çevre ne de hiç olmayan bir çevrede yaşanamaz. İnsanlar arasında kurulan ilişkiler insana özgüdür, insan tarafından sergilenmektedir ve insanlara yöneliktir. Dolayısıyla bu ilişkiler toplumsaldır ve bunların olup bittiği çevre toplumsal çevredir.

Toplumsal çevrede gerçekleştirilen ilişkiler ağının çeşitli toplumsal kurumlar aracılığı ile düzenlendiğini yukarıda belirtmiştik. Hemen her toplumda oluşturulan kurumların en temel görevleri, toplumsal ilişkileri düzenleyip, toplumun varlığını ve sürekliliğini sürdürmektir. Bu değerlendirme bize toplumsal yapı kavramının açıklanmasının gereğini göstermektedir.

TOPLUMSAL YAPI

İçinde toplumsal ilişkilerin ve dolayısıyla toplumsal olayların meydana geldiği bir yapıdır. Bu yapı içinde toplumsal kurumlar, toplumsal gruplar, başka bir anlatımla nüfus ve yerleşim birimleri ve biçimleri şekillenir. Gerek toplumsal kurumları gerekse toplumsal grupları içermesi bu yapının toplumsal düzeni ve sürekliliği temsil ettiği anlamına gelir ki, olası toplumsal değişmelere karşın varlığını sürdürmesi bu sayede söz konusudur. Aslında sosyologlar toplumsal yapının hem dinamik hem de statik yönü olduğunu savunurlar. Yukarıda belirttiğimiz özellikler dikkate alındığında bu değerlendirmenin bir anlam ifade ettiğini söyleyebiliriz. Örneğin her toplumbilimci toplumun statik yönünü incelerken bile, yapının her zaman yön, zaman ve içindeki kişiye göre, hareket içinde olduğunu göz önünde bulundurması gereği vardır. (Fichter;1994;76)

Toplumsal yapılar özellik ve niteliklerine göre çok çeşitlilik gösterirler. Fakat sonuçta tüm bu yapılar temel yapı içinde yer alırlar. Dolayısıyla bir toplumsal yapı, toplumun tüm parça ve birimlerinden oluşur ve bir düzeni, ahengi ifade ederler. Zira toplumsal yapıların hemen hepsi arasında bir karşılıklı bağımlılık ve düzenli ilişki söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında toplumsal yapının statik özelliği ön plana çıkar. Bu da, toplumsal yapı "nasıl düzenlenmiştir?" sorusunun yanıtını verir.

Toplumsal yapının işlevlerinin incelenmesi ise, toplumun dinamik yanını ifade eder ve işlev içinde toplumsal işleyişler, süreçler ve etkinlikler yer alır. Bu açıklamalardan sonra toplumsal yapının bir tanımlamasını yapacak olursak; "toplumdaki belli başlı kurumlar ve gruplar karmaşıklığı" şeklinde ifade edebiliriz.

Toplumbilim, toplumu yaşayan, sürekli gelişen bir toplumsal organizma, tarihsel yasalara uygun olarak gelişen bütünsel ve işlevsel bir sistem olarak ele alır. Buna göre tüm olarak toplumun işleyişi, toplumsal yapıyı oluşturan öğelerin işleyişine bağlıdır; aynı zamanda öğelerin işleyişi de toplumun tüm olarak işleyişine bağlıdır. Toplumsal yapıyı oluşturan öğeler arasında bir

etkileşim söz konusudur. Bir başka deyişle toplumların, çeşitli olayların, öğelerin, katmanların değerlerin birbirlerine olan karşılıklı etkilerinden meydana gelen hareketli, dinamik bir denge oluşturdukları söylenebilir. (Köseihal;1968;222).

Yapısal-işlevselci kuramların odak noktaları, genellikle içinde yaşadığımız toplum birimleri ve bunların alt sistemleridir. Bu yaklaşım ile orta boy kuramlar daha çok, demografik ve ekolojik değişmeler, iç göçler, kentleşme, alt kültürler ve sapan davranışlar, toplumsal tabakalaşma, toplumsal hareketlilik gibi konularda odaklaşmışlardır. (Kongar; 1979; 165)

Yapısal işlevselci yaklaşımın temelinde yatan kavramların önemlilerinden biri, bütün toplumsal yapı ve birimlerin toplumsal sistem için işlevsel olmasıdır. Buna göre, işlevsel olma bir ihtiyacı karşılama anlamına gelir ki, bu da uyumlu bir bütünleşme ve dengeyi beraberinde getirmektir.

Durkheim gibi bazı işlevselciler, organik bir yaklaşımla toplumu insan bedenine benzetirler. Böylece insan bedeninde nasıl belli organların belli işlev gördükleri ve karşılıklı bağımlı olarak çalıştıkları söz konusu ise, toplumun çeşitli kurumlarının(örneğin eğitim) da başka kurumlarla(örneğin aile,ekonomi,siyaset v.b.) öyle ilişki içinde olduklarını belirtirler. (Tan;1990;559)

"Kurumların kendi içindeki en küçük birimleri rol adını alır ve tıpkı insan bedenindeki hücreler gibi bu roller de sistemin çalışmasına önemli katkıda bulunurlar. Ancak insan bedeninde hücrelerin işlevlerini görmeleri biyolojik programlamayla çözümlenmiştir. Oysa toplumsal rollerin yerine getirilmesi için insanların güdülendirilmeleri ya da zorlanmaları gerekir." (Tan;1990;557-571)

İçinde yaşadığımız toplumdaki tüm toplumsal kurumların toplum içinde belirli işlevleri vardır. Her bir kurum, işlevleri aracılığı ile birbirleriyle ilişki ve etkileşim içine girer ve birbirine bağlanır. Bu karşılıklı ilişkiler bireylerin ve grupların toplum içindeki yerlerini belirlerler ve onları belirli davranış

kalıplarına yöneltirler. Söz konusu yönelim toplumsal kurumların beklentilerine göre ayarlanır. (Çelebi; 1983; 105)

Yapısal işlevselci yaklaşımda, tüm toplumsal olguların değerlendirilmesi de toplumun işlevsel bir bütün olma niteliği içinde yapılmaktadır. Bu çerçevede algılanan toplum, yapısal beklentiler doğrultusunda rol ve statülerini belirlenmiş bireyler ve bireyler arası ilişkilerle yaşar. Böyle bir işlevsel yapı içinde yer alan bireyler de, belirli bir değer yargısı ve norm sistemi doğrultusunda yönlendirilerek oluşturdukları karşılıklı işlevsel ilişkiler ağı içinde, işlevsel bir bütünleşme gösterirler ve bireyler bu bütünleşme içinde yaptıkları davranışlarını toplumsal kurumların beklentilerine göre ayarlarlar. Başka bir deyişle, toplumsal kurumlar bireyleri belirli davranış kalıplarına yöneltirler. (Oskay; 1983; 17)

Yapısal-işlevselci yaklaşımla toplumdaki alt sistemler incelenirken birey ve bireyler arası ilişkilere de balebilmektedir. Birey belli bir toplumsal rol içinde ve toplumun bir üyesi olarak ele alınır ve incelenir. Toplumların işlevlerini yerine getirmesi, üyelerinin davranışlarını etkileyen statü ve statünün gereği olan rollerle yakından ilgilidir. Ralph Linton'a göre bireyin statü ve rolleri uygun düştüğü oranda toplumun işlevleri daha iyi bir biçimde gerçekleşir. (Gökçe; 1976;23). Görüldüğü gibi, Yapısal-İşlevselci yaklaşımın getirdiği en önemli kavram rol kavramıdır. Linton'a göre toplumların fonksiyonlarını yerine getirmesi, bireylerin ya da grupların karşılıklı davranış kalıplarına sahip olmalarına bağlıdır. Bu kalıpların içinde en önemli yeri statüler tutar. Statü, soyut olarak belli bir kalıba sahip bir pozisyon demektir. Bir bireyin statüsü ise, sahip olduğu bütün rollerin toplamıdır. Statü böylece, bireyin tüm toplum içindeki yerini belirler. Statü bireyden farklı olarak bir hak ve görevler toplamıdır. Linton'a göre rol, statünün dinamik tarafıdır. (Linton;1936;113-115: Kongar; 1979; 166). Bireyler statü ve rollerine uyum sağladıkları oranda toplumsal işlevlerini daha iyi yerine getireceklerdir.

TOPLUMSAL STATÜ VE ROL

Yukarıda değinildiği gibi, toplumsal statü, toplumsal yapının en küçük birimi olarak kabul edilmektedir. Her kişi, içinde yaşadığı gruplarda ve dolayısıyla toplumda bir yere sahiptir. Çünkü toplum insanların gelişigüzel, tesadüfi bir bileşimi değildir. Başka bir ifade ile, statü, bireyin toplumsal yapı içinde işgal ettiği konumdur. Öyle ise, bir toplum içinde yaşayan herkes bir toplumsal statüye sahiptir. Bu kavram, her kişinin kendi öznel görüşüne dayanmayıp, toplum tarafından belirlenen ve bireyin özelliklerinden bağımsız bir durumu açıklar. Toplumsal statüyü belirleyen iki etkenden söz edilebilir. Bunlardan biri atfedilen statü, diğeri kazanılmış statüdür. Atfedilen statüde bireyin kendisinin bir çabası söz konusu değildir. Bu durum sadece toplumun bireye uyguladığı bir değerlendirme ölçütlerinin varlığı ile ortaya çıkar. Dolayısıyla bireyin bu değer ölçülerini değiştirecek bir çabası ve gücü de söz konusu değildir.

Kazanılmış ya da başarılan statü doğrudan bireyin özellikleri ve çabaları ile ilgili olup, toplumsal değer yargıları ile belirlenir. Ancak bireysel çabalar sahip olduğu statünün önemini artırır ya da azaltır. Fakat şu da bir gerçektir ki, birey toplum yaşantısında sonsuz derecede özgür de değildir. Başka bir anlatımla, ne bireyin salt kendi çabası ve yetenekleri ne de toplumun değer yargıları, bir toplumsal statünün edinilmesinde tek başına etken olabilir. Ayrıca statüler tek basma bir anlam ifade etmezler. Statü kavramının anlamlı olabilmesinde olgusal karşılaştırmalar söz konusudur. Örneğin; memur terimi, memur olmayanların da bulunduğunu belirtir.

Statünün dinamik ya da davranışsal yönüne rol denir. Kişinin toplum içinde işgal ettiği konumuna uygun olarak yapması beklenen davranışların bütünüdür. Unutulmamalıdır ki, bir kişinin sergilediği tüm davranışların bir anlamı vardır. Dolayısıyla kişi tarafından sergilenen davranışların tümü bir statünün gereğidir. Bu davranış kalıpları, bir toplumsal işlev çerçevesinde toplandığında, bu birleşime rol denir. Rolün sınırlarını statü çizmektedir.

(Akyüz;1992;206;Dönmezer;1982;98). Aslında rol ile statüyü birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Statüye bağlı olmayan bir rol ya da rolü gerektiren bir statünün olmaması söz konusu olamaz. Dolayısıyla statü ve rol ancak birlikte bir anlam ifade ederler.

Eğitimin toplumsal temellerinin incelenmesi çerçevesinde, toplumsal yapının temel kavramları içinde kültür de oldukça önemli bir yer tutar. Bu nedenle kültür kavramını açıklamakta yarar vardır.

KÜLTÜR

Kültür sözcüğünün sosyolojik anlamı, bir toplumun tüm yaşam biçiminin ifadesidir. (Tezcan;1997;67) Çağımızda gerek bilim felsefesinde, gerek Sosyolojide, gerek Sosyal antropolojide giderek önem kazanmaya başlayan kültür kavramı, sosyal bilimlerin en fazla konu edildiği, buna karşın üzerinde en fazla anlaşamadığı olgulardan biridir. (Özen; 1998;47) Çok basit bir anlatımla "Öğrenilmiş Davranışlar Bütünü" olarak ifade edilebilecek bu kavramın gerek kullanılışı gerekse kavramlaşması bir hayli karmaşık ve uzun bir süreçten geçmiştir. Bir işleme sürecinin adı, ürün yetiştirme(Cultivation), hayvan yetiştirimi ya da zihin yetiştirimi (Özen;1998;47) anlamlarına gelen çeşitli değerlendirmelere konu olan bu kavram, yukarıda da değinildiği gibi, bir toplumun "bütün yaşam biçimi" olarak algılanmaya başladı(Williams;1993;8-9). Kısaca kültür insan ürünüdür ve insanın ürettiği her şey kültürün bir parçasıdır. İnsanın doğasında var olan üreticilik ve yaratıcılık bir sosyo kültürel sistem oluşturur. Bu anlamda her toplumda oluşan sosyokültürel sistem o toplumun malıdır. İnsanlar var olduklarından bu yana çeşitli düzeylerde topluluk oluşturmuşlardır ve bu süreçte devamlı kültürleşmişlerdir. Bu nedenle kültür toplum kavramları incelendiğinde kültürün toplum tarafından üretilen ve kullanılan bir değerler sistemi olduğunu söylemek olanaklıdır.

Malinowski, her toplumda doğal ve biyolojik gereksinimlerin var olduğunu, fakat bu gereksinimlerin tatmini çerçevesinde geliştirilen sosyo-

kültürel kurumların farklılığını, kültürler arasındaki farklılığın nedeninin de bu şekilde açıklanabileceğini belirtmektedir. (Bkz. Özen; 1998;47) Kültürün salt biyolojik gereksinimlerin bir ürünü olarak meydana geldiğini söylemenin doğru olmadığını söyleyenler bu anlamda haklıdır.(Saran;1993;266) Zira yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, kültürün kökeninde hem biyolojik gereksinimler hem de öğrenme arzusu ve gerekliliği nedeniyle ortaya çıkan gereksinimler yer almaktadır.

Dolayısıyla kültürün oluşmasındaki en önemli ve temel kaynak, insanın öğrenme ve öğrendiklerini simgesel biçimlerde örgütleme, bu öğrendiklerini toplumun diğer üyelerine bilgi olarak iletme becerileri ve donanımdır. (Tatlıdil;1992;30) Ancak kültürlerin toplumdaki farklı oluşu, her toplumun geçmişteki deneyimlerine tarihsel ve fiziksel coğrafya koşullarındaki birikimlerine bağlıdır. (Özönder;1984;132-141)

Kültürün yapısı içinde, birbirine karşıt görünen özellikler söz konusudur. Kültür, insanlık dünyasında evrenseldir. Fakat kültürün yerel ya da bölgesel belirtisi kendine has olup benzersizdir, tekdir. Kültür, kararlı ve duranıdır, fakat aynı zamanda dinamiktir ve değişir. Kültür, büyük oranda hayatımızı ve yaşama tarzımızı belirler. Ancak, biz ender olarak bu özelliği bilinçli bir şekilde algılarız. (Saran;1993 ;267) İşte toplumun üretmiş olduğu kültürel değerlerin yeni yetişen kuşaklara aktarılması olayı, eğitimidir. Eğitim bir toplumsal kurumdur ve toplumda gerçekleşen bir süreçtir. Bu nedenle sosyolojinin bir alt dalı olan Eğitim Sosyolojisi, eğitim ile toplum ve toplumun diğer kurumları arasındaki işlevsel ilişkileri inceler. Başka bir anlatımla, eğitimin toplumsal temellerini inceleyen bilim dalı Eğitim Sosyolojisidir. Eğitim, toplumda gerçekleşen, toplum tarafından etkilenen ve biçimlenen, aynı zamanda toplumu etkileyen ve biçimlendiren, bir süreçtir. Böylece, uygulamalı bir bilim olan Eğitim Sosyolojisi, toplumun yapısı üzerinde bilimsel araştırmalar yapar.

EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN DOĞUŞU, AMACI VE ALANI

Denebilir ki, eğitim sosyolojisi bu günkü modern ve bilimsel anlamı ile Fransa'da doğmuştur. 19. Yüzyıl Fransa toplumunda, bunalımlar, istikrarsızlıklar ve toplumsal çözümler dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle, hemen tüm aydınlar ve özellikle de, toplumbilimciler, dikkatlerini bu toplumsal istikrarsızlık ve çözümler üzerine yoğunlaştırmışlardır. Kuşkusuz toplumsal olaylara karşı ortaya çıkan bu ilgide, toplum olaylarının diğer doğa olayları gibi bir düzene, bir gerekçeliğe bağlı olduğu fikirlerinin gelişmesi ve zihinlere yerleşmesi etken olmuştur. (Yalvaç; 1994;201)

Nitekim Türkiye'de Sosyoloji Biliminin toplumsal sorunlarla ilgilenişi ile Fransa'daki sosyoloji hareketleri arasında bir çok benzerlikler göze çarpar. Her iki ülkede de sosyoloji pratik zorunluluklarla doğmuştur. Her iki ülkede de temel etken toplumsal istikrarsızlık ve bunalımdır. Özellikle Fransız Toplumbilimci E. Durkheim, eğitimde bilimsel metodolojinin kullanılabileceğini savundu.(Tezcan; 1997;12)Durkheim'im Eğitim Sosyolojisine temel katkısı eğitime bir toplumsal olay olarak bakmasıdır. Ona göre eğitim olgusu, kökeni ve işlevi bakımından sosyoloji ile yakından ilişkilidir.

Eğitim Sosyolojisinin amacı, bir toplumsal kurum olan eğitim ve toplumun diğer kurumları arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurarak, toplum yapısına ve beklentisine uygun bir eğitim sisteminin oluşmasına katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda Eğitim Sosyolojisi alanını dört grup altında toplamak mümkündür. (Er;2000;68)

- 1- Eğitilen kişinin toplumsallaşması için toplumun eğitimden beklediklerini araştırmak,
- 2- Toplumun değişme gereksinimini karşılamada eğitime düşen görevleri ortaya koymak,
- 3- Toplumun benimsediği yaşam biçimine uygun olarak eğitimin biçimlenmesine ve işlenmesine ilişkin ilkeleri belirlemek,

- 4- Eğitim amaçlarını gerçekleştirmek için, eğitim sistemi ile toplumun nasıl ilişki kuracağını saptamak.

Eğitim sosyolojisi toplumda meydana gelen ve eğitsel özelliği olan tüm konularla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilenir. Bunlardan başlıcalarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

Eğitsel amaca yönelik toplumsal ilişkiler,
Toplum-Kültür ve Eğitim ilişkileri,
Eğitimin diğer toplumsal kurumlarla ilişkisi,
Eğitimin birincil derecedeki sorumluları olan okul ve aile kurumları ile ilişkiler,
Toplumsallaşma süreci,
Toplumsal değişme-eğitim ilişkisi
Eğitim-politika ve ekonomi ilişkisi,
Toplumsal bütünlük ve istikrarın sağlanmasında eğitimin rolü ve önemi,
Öğretmen-yetiştirme ve Öğretmen-Öğrenci ilişkileri v.b.

Dikkat edilecek olursa, eğitim sosyolojisinin konusunu teşkil eden tüm alanlar toplumun birer parçası olan alanlardır. Öyle ise, genel anlamda bir eğitim ve toplum ilişkisi değerlendirmesi yaparak, eğitimin toplumsal temellerinin neler olduğunu açıklamak mümkün olacaktır.

TOPLUM VE EĞİTİM

Toplum, sınırları belli bir doğal çevrede ortak amaçlar için bir araya gelmiş, karşılıklı oluşturulan kurallara bağlı, işbirliği ve dayanışma içinde olan insanlardan oluşur. (Başaran; 1983 ;48) Yukarıda belirttiğimiz gibi, her toplum varlığını sürdürmek için eğitim kurumuna gereksinim duyar. O halde eğitim, toplum yaşamının kurallara göre ve düzenli olarak sürdürülmesi için toplum tarafından oluşturulan temel toplumsal kurumlardan biridir. İşte bu noktadan sonra, toplum ve eğitim birbirlerini tamamlayan iki kavram haline gelmiştir.

Bilindiği gibi eğitimin işlevlerini yerine getirebilmesi için mutlaka bir toplumsal ortam ve atmosfere gereksinimi vardır. Yani ancak toplum varsa eğitim vardır. Fakat öte yandan yukarıda tanımını yaptığımız toplum da ancak eğitim, yani insan ilişkileri ve etkileşimi varsa varlığını sürdürebilir. Dikkat edilecek olursa, bu kaçınılmaz ve olmazsa olmaz ilişkiyi bir toplumun oluşumundan itibaren başlatmıştı. Öyle ise, mutlaka bir öncelik ya da sıralama yapmak gerekirse, toplum bir amaç, eğitim de bu amacı gerçekleştirmenin vazgeçilmez bir aracı olarak görülebilir.

Bu nedenle hemen her toplumun meydana gelme sürecinde kendine özgü değerlerle oluşturduğu bir yapısı vardır. Bu yapıyı ulaşılması gereken amaç olarak kabul ettiğimizde, eğitimi de bu amacı gerçekleştirmede en önemli ve doğrudan araç olarak anlıyoruz. Değişime açık, gelişmeyi sağlayan toplumların başvuracağı ilk kurum gene eğitim olmaktadır. Öyle ise, eğitimin en belirgin özelliği toplumsal yönüdür. Çünkü her toplumda eğitim, o toplumun yapısına yani toplumsal özelliklerine bağlıdır. Eğitim bir toplumdan diğerine büyük değişiklik gösterir.

Hatta eğitim tarihsel süreçte, aynı toplumda farklı zamanlarda, farklı biçimlere bürünür. Eğitim sistemi, ya da eğitim süreci de diğer toplumsal, siyasal, ahlaksal kurumlar gibi, işlevlerini yerine getirirken meydana geldikleri toplumun özelliklerini yansıtır. "Bu nedenle geçmişte ve şimdi olduğu gibi en ince ayrıntılarına kadar eğitim ideali ve fikri toplumun eseridir. İnsana olmak istediği tasviri çizen, bu tasvirde, resimde teşkilatlanan bütün özelliklerini yansıtan toplumdur" (Durkheim, 1950,95). O halde, bir ülkenin eğitim sistemini toplumsal yapısından soyutlamak olanaksızdır. Eğitimi resmi kurumlar (okullar) aracılığı ile toplumdan etkilenmeden, toplumsal değerlere karşın uygulamak hiçbir ülkede mümkün olmamıştır.

Eğitim ancak bireyin toplumun değerlerine ve yaşam biçimine uyum sağlaması amacıyla uygulandığında toplumsal ahenk ve uyuma katkıda bulunur. Bireyin uyum göstermesi söz konusu olan bu değerlerin iki tür oldukları

söylenbilir. Bunlar kazanılması istenen değerler ve gerçek değerlerdir. Bir toplumun yasaya geldiği ve o an için sahip olduğu norm ve değerler, o toplumun gerçek tercihlerini gösterirler. Ancak dinamik, ilerlemeci ve yeniliklere açık toplumlar ise bireylerde bazı ideal ve beklentilerin oluşmasına olanak sağlarlar. İşte bu noktada organize eğitim kurumlarının işlevi daha açık olarak ortaya çıkmaktadır. Bir yandan toplumun mevcut değerlerini aktarırken, öte yandan toplumun geleceğe yönelik ideal ve beklentilerini karşılayacak yetenekte bireyler yetiştirmek. Eğitim uygulamalarının toplumun gerçek norm ve değerleri ile kazanılması istenen norm ve değerler arasında bir denge oluşturması toplumsal istikrar ve düzen açısından çok önemlidir. Zira dayanakları toplumsal olan eğitim uygulamaları sonuçta toplumu oluşturacak, toplumun varlığını sürdürecektir. Bu nedenle bir toplumda eğitimin amaçları saptanırken bireysel ve sosyo-kültürel yönlerine dikkat edilmeli ve toplumsal yeterlik ölçütü gözönünde bulundurulmalıdır. (Tezcan;1992;39). Toplum-eğitim ilişkisinde en birincil amaç, eğitim kurumlarının yeni kuşaklara toplumun kültürünü tanıtmasıdır.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Hüseyin. (1992), **Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma**. İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Çelebi, Nilgün. (1984), **Az Gelişmiş Bir Toplum İçin Bir Kavramsal Model Denemesi**. İzmir : Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yayını.
- Dewey, J. (1996), **Demokrasi ve Eğitim**. Çeviren: Tahsin Yılmaz, İzmir : Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yayını.
- Dönmezer, Sulhi.. (1982), **Sosyoloji**. Ankara: Savaş Yayınları.
- Er, Tülay. (2000), **Eğitimin Sosyal Temelleri, Öğretmenlik Mesleğine Giriş İçinde**. Ankara : Nobel Yayın Dağıtım.
- Erdoğan, Nihat. (1987), "Toplum ve Toplumsal Yapı Kavramları Üzerine", **Sosyoloji Dergisi**. Sayı:1
- Fichter, Joseph. (1994), **Sosyoloji Nedir?**.Çeviren:Nilgün Çelebi, Ankara:Attila Kitabevi.

- Gökçe,Birsen. (1976), **Gecekodu Gençliği**. Ankara: Ayyıldız Maatbaası.
- Kongar, Emre. (1979), **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kösemihal, N.Ş. (1968) "Türkiye'nin Düzeni Üzerine", **Sosyoloji Dergisi**, 222, 21-22
- Linton, Ralph.(1936), **The Study Of Man**, **Appleton**. New York: Centuri Crafts., (S.113-115'ten aktaran Emre Kongar)
- Malinowski, B. (1990), **İnsan ve Kültür** . Ankara: U. Yayınları.
- Oskay, Ülgen. (1993), **Geçiş Dönemi Tipi Olarak Zonguldak Kömür Havzası Maden İşçisi**. İzmir: Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yayını.
- Oskay, Ülgen. (1990), **Sosyolojik Düşünceler Tarihi**. İzmir: Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yayını.
- Özen,Sevinç. (1998), "Kültür Kavramı ve Analizi Konusunda Güncel Sosyolojik-Antropolojik Araştırmalar" ,**Sosyoloji Dergisi**. 47-54
- Özönder, Cihat. (1984), **Kültür Bütünleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Saran, Nephani. (1983), **Antropoloji**. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Sayın, Önal. (1993), "Toplumsal Yaşam ve Toplum Yapısı", **Sosyoloji Dergisi**.4
- Tan, Mine. (1990), "Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: İşlevselci Paradigmave Çatışmacı Paradigma", **Ankara Üniv. Eğit. Bil. Fak. Dergisi**. 2, 557-571
- Tatlıdil, Ercan. (1992), "Kent Sosyolojisi, Kuram ve Kavramlar",**Sosyoloji Dergisi**.3
- Tezcan, Mahmut. (1997), **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara:
- Tolan, Barlas. (1983), **Toplum Bilimine Giriş**. Ankara: Savaş Yayınları.
- Williams, Raymond. (1993), **Kültür**. İmge Kitabevi
- Yalvaç, Mehmet.(1994), **Türk Eğitim Sisteminde Sosyolojinin Yeri, Dünya'da ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler**. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.